

פרשת כי תצא: האם מותר ללבוש ציצית שנקרעו חלק מחוטיה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע קוראים על ציווי התורה, לשים ציצית בבגד לו יש לפחות ד' כנפות. האם כל בגד חייב בציצית? הגמרא במסכת מנחות (לט ע"ב), מביאה מחלוקת בשאלה זו בין רב יהודה לרב נחמן. דעת רב נחמן שרק בגד מצמר או מפשתן חייב מדאורייתא, ושאר המינים חייבים רק מדרבנן. רב יהודה סובר, שכל סוג בד שהוא חייב בציצית מהתורה. למעשה נחלקו בכך הראשונים:

א. דעת רש"י (תוספות ד"ה ור' נחמן) **רבינו תם** (שם) **המרדכי** (תתקמ"א) **והרא"ש** (ציצית הלכה יח) שההלכה כדעת רב יהודה, שכל בגד חייב בציצית מדאורייתא, וכן פסק **הרמ"א** (או"ח ט, א). הסיבה שפסקו כך (בעקבות רוב האמוראים בגמרא) היא, שבתורה לא מוזכר שדווקא בגד מצמר ופשתן חייב בציצית, משמע שכל בגד חייב. ובלשון הרא"ש:

"אמר רחבה אמר רב יהודה חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ושל פשתן בשל צמר חוטי צמר ופשתים פוטרין בכל מקום ואפילו בשיראין, ופליגא דרב נחמן דאמר רב נחמן השיראין פטורים מן הציצית. ונראה דשאר בגדים חייבין מן התורה בציצית כרחבה משמיה דרב יהודה ואף על גב דרב נחמן פליג עליה (= חולק עליהם), רבא שהוא בתרא (אחרון) קאי כותיה."

ב. **הרי"ף** (יד ע"א בדה"ר) **והרמב"ם** (ציצית ג, ב) פסקו כרב נחמן, שרק ציצית בבגד שעשו מצמר או פשתן מקיימים בה מצווה מדאורייתא, ובשאר סוגי הבדים רק מדרבנן, וכך פסק **השולחן ערוך** (או"ח ט, א). לדעתם, כשם שבהלכות כלאיים כשהתורה כתבה "בגד" כוונתה לצמר ופשתן, כך גם בהלכות ציצית (ועיין הערה¹).

בעקבות עיסוק התורה בדיני ציצית, נעסוק השבוע בהלכות ציצית ובפרט בשאלות: כמה חוטים יש לשים בציצית, איזה אורך הם צריכים להיות, ומה הדין במקרה בו חלק מהחוטים נקרעו.

מספר החוטים בציצית

כמה חוטים יש לשים בציצית? הגמרא במסכת מנחות (מא ע"ב) מביאה מחלוקת בשאלה זו, בין בית הלל לבית שמאי. דעת בית הלל שיש לשים שלושה חוטים בציצית, ובסך הכל שש פתילים (בכל חוט יש שני פתילים). דעת בית שמאי לעומת זאת, שיש לשים ארבעה חוטים בציצית, ובסך הכל שמונה פתילים.

ניסיון לבירור ההלכה בסוגיה זו, מובא בגמרא בבבא בתרא (עג ע"ב) המספרת על רב בר בר חנה שפגש ערבי, שהראה לו היכן קבורים מתי המדבר. על מנת לברר כמה חוטים הם לבשו בציציותיהם, חתך רבה בר חנה את כנף הציצית שלהם כדי לקחת אותו ולבדוק, אך הם לא הצליחו לזוז עד שהוא השיב את הכנף הגזולה, וכך נמנעה אפשרות לברר כדעת מי נהגו מתי המדבר. כאשר חזר מהמסע כעסו עליו חבריו, שהרי הוא היה יכול להסתכל ולספור, ואין הכרח לקחת את הכנף עימו. מכל מקום באופן חריג למעשה חכמים הכריעו כדעת בית שמאי שיש לשים שמונה חוטים בציצית, וכך פסק **הרמב"ם** (ציצית א, ו), ולמרות שבדרך כלל כאשר בית הלל ובית שמאי נחלקים הלכה כבית הלל, כאן מדובר באחד ממספר המקומות שהלכה דווקא כבית שמאי.

אורך החוטים

יצא שלמעשה צריך שמונה חוטים בציצית, ונחלקו הראשונים מה צריך להיות אורכם. הגמרא במסכת מנחות (לט ע"ב) כותבת, שנוי הציצית הוא 'גדיל שלישי ושני שלישי ענף', כלומר שליש מהציצית צריך להיות הגדיל - החלק בו נמצאים הקשרים והלולאות, ושני שלישי מהציצית צריך להיות הענף - חוטי הציצית. כך שלמעשה יוצא, שהחוטים הם פי שניים באורכם מהגדיל.

הגמרא ממשיכה וכותבת, שאורך חוטי הציצית צריך להיות ארבע אצבעות (8 סנטימטר), ונחלקו הראשונים לאיזה חלק הגמרא מתכוונת כאשר היא כותבת 'חוטי הציצית', לחוט, לגדיל או לכל הציצית:

א. **רש"י** (ד"ה) פירש, שהגמרא מתייחסת לאורך החוטים (ללא הגדיל). אם אורך החוטים ארבע אצבעות, הרי שאורך הגדיל צריך להיות שתי אצבעות, כיוון שכפי שראינו לעיל שהחוטים כפולים באורכם מהגדיל. יוצא שלמסקנה לשיטתו, כל אורך הציצית צריך להיות שש אצבעות, השווים בסך הכל שתיים עשרה סנטימטר - ארבע גדיל, ושמונה חוטים.

ב. **הרמב"ם** (ציצית א, ו) בדעה המקילה ביותר פירש, שכאשר הגמרא כותבת שחוטי הציצית צריכים להיות ארבע גודלים, היא מתייחסת לכל אורך הציצית - הגדיל והפתילים. כך שלמסקנה, לשיטתו, הגדיל צריך להיות בערך אחד ושליש אגודלים (כ-2.6 סנטימטר) והפתילים שתיים ושני שלישי אגודלים (כ-5.3 סנטימטר) **וסך הכל שמונה סנטימטר**. ובלשון:

"כיצד עושים את הציצית? מתחיל מזווית של טלית שהיא סוף הארוג ומרחיק ממנה לא יותר על שלש אצבעות למעלה ולא פחות מקשר גודל ומכניס שם ארבעה חוטין וכופלן באמצע, נמצאו שמונה חוטים משולשלין תלויין מן הקרן, ואורך החוטים השמונה אין פחות מארבע אצבעות, ואם היו יותר על כן אפילו אמה או שתיים כשרין."

ג. הדעה המחמירה ביותר, היא דעתם של **רבינו תם** (מובא ברא"ש הל' ציצית ס"י ב) **והרא"ש** (שם). הם סברו, שכאשר הגמרא כותבת שאורך הציצית ארבע אגודלים כוונתה לגדיל בלבד, ומכיוון שהחוטים כפולים ממנו באורכם, נמצא שאורך החוטים הם שמונה אגודלים, **סך הכל עשרים וארבע סנטימטר** - שמונה גדיל ושש עשרה חוטים.

ראייה לדבריו הביא רבינו תם מדברי מדרש ההלכה 'ספרי', שכאשר עסק בשאלת אורך הציצית, לא עסק בה בפרשה שעוסקת בחוטי הציצית, אלא בפרשה שעוסקת בגדילי הציצית - ומוכח שכאשר הגמרא כותבת שחוטי הציצית אורכם ארבע אגודלים כוונתה לאורך הגדיל, ובלשון הרא"ש:

"ורבינו תם ז"ל פירש דמשולשת אגדיל קאי (= נאמר) מלשון (סוכה טז ע"א) המשלשל בדפנות שהוא לשון גדול וחבור. וכן

¹ יש להוסיף שבגד עור פטור מציצית לכולי עלמא, וכפי במקום אחר (שלח שנה ד') נחלקו הפוסקים מה דינו של בגד סינטטי: **האגרות משה** (או"ח א, ב) טען, שבגד סינטטי פטור מציצית, כיוון שהוא לא עשוי בהכרח מטוויה. **הרב פרנק** (או"ח א, ט) חלק וטען, שמכיוון שתחילת היווצרותו של הפלסטיק הוא בצורת חוטים (ובניגוד לעור), הוא חייב בציצית. כך פסק גם **הציץ אליעזר** (יב, ג), אם כי כתב שטוב להניח ללא ברכה.

מוכח בסיפרי דתניא בפרשת כי תצא גדילים תעשה לך, אלמא (= הרי) דגדיל ארבע בעינן. והכי נהיגין לעשות ציצית - י"ב אצבעות, שליש גדיל ד' אצבעות, ושני שלישי ענף ח' אצבעות."

להלכה פסק **השולחן ערוך** (יא, ד) כמותם למרות שהרמב"ם פסק לא כך, מכיוון שזהו מנהג העולם. כמו כן יש לצרף את העובדה, שאין מניעה הלכתית לעשות את הפתיל גם ארוך מאוד (ובלבד שלא ייגרר על הרצפה), כך שגם אם יעשו את החוטים ארוכים, יצאו ידי חובת כל השיטות ללא פקפוק.

גרדומי הציצית

מה דין כאשר נקרעו חלק מהפתילים? דנו בכך הפוסקים, אך הדגישו שתי נקודות: **הראשונה**, הדיון עוסק רק במקרה בו שמו ציצית בשיעור הראוי ואז היא נקרעה, אבל במקרה בו לכתחילה לא שמו פתילים באורך המתאים, הציצית פסולה לכולי עלמא. **השנייה**, כאשר הציציות המחברות בין הבגד חוטי הציצית נקרעות, הציצית פסולה לכולי עלמא (ואפילו אם נקרע חוט אחד).

הגמרא במסכת מנחות (לה ע"ב) כותבת, שבמקרה בו נקרעו חוטי הציצית ונשארו מהם 'גרדומי התכלת' בכדי שיעור עניבה (4 סנטימטר) - הציצית כשרה. נחלקו רבינו תם והרא"ש, מה הם 'גרדומי תכלת' שהגמרא מתירה להשאיר מהם כדי עניבה:

מחלוקת רבינו תם והרא"ש

א. **הרא"ש** (הלכות ציצית ז) כתב, שלמרות שהגמרא מתירה ש"גרדומי התכלת" יקרעו - למעשה כוונתה לכל חוטי הציצית. כיוון שיש ארבעה חוטים בציצית ובכל חוט צריך להישאר בסך הכל כדי עניבה, נמצא שכל חוט יכול להיקרע מצד אחד של הקשר לגמרי, כשבצד השני ישאר בו כדי עניבה (דהיינו, ארבעה פתילים קרועים לגמרי, וארבעה פתילים שיש בהם כדי עניבה).

ראייה לכך שכאשר הגמרא כותבת גרדומי התכלת הכונה לכל הציצית (שהרי בפשט מדובר רק על חוטי התכלת) הביא מדברי הגמרא בהמשך (לט ע"א) הקוראת לכל הציצית תכלת. ראייה נוספת מכך שהגמרא מספרת, שרב יהודה היה שם 'תכלת' לאשתו (מכיוון שהוא היה סובר שגם נשים חייבות בציצית) - והכוונה לכל הציצית. ובלשוננו:

"אבל אם נפסק מכל ארבעתן ונשתייר בהן כדי עניבה כשר. ופירוש זה עיקר דגרדומי תכלת דבני רבי חייא משמע דאיגרדום כל ארבעתן, כי קורא לכל הציצית תכלת כדקאמר (דף לט א) תכלת שכרך רובה כשירה. וכן רמי תכלתא לפררזומא (= שם תכלת בבגד) של אינשי ביתיה."

א. **רבינו תם** (תוספות לח ע"ב ד"ה אלא) חלק וסבר, שדווקא למספר חוטי התכלת שבציצית מותר להיקרע עד כדי שיעור עניבה, שהרי הגמרא כותבת "גרדומי התכלת", אבל מספר חוטי הלבן שבציצית צריכים להיות שלמים לגמרי, ומכיוון שלדעת **רבינו תם** **והתוספות** שני פתילים (ארבעה חוטים) צריכים להיות צבועים בתכלת, נמצא שרק שני חוטים יכולים להיקרע, ושני חוטים צריכים להיות שלמים לגמרי.

מהיכן סופרים

להלכה **השולחן ערוך** (יב, א) פסק מעיקר הדין כדעת הרא"ש, שצד אחד של החוטים יכול להיקרע לגמרי ובלבד שישאר בצד השני שיעור כדי עניבה. אולם הוסיף, שטוב לחשוש לדברי רבינו תם ששני חוטים יהיו במלואם ורק בשני חוטים ישאר כדי עניבה, וכן כתב **הרמ"א** (שם) שנוהגים. ובלשונם:

"אם נפסקו כל חוטי הכנף ונשתייר בהם כדי עניבה, כשר. ואם לא נשאר כדי עניבה אפילו בחוט אחד שנפסק כולו, פסול. ולרבינו תם לא מכשירים אלא בנשתיירו ב' חוטין שלימים, דהיינו ארבעה ראשים, אז מכשירים כשנפסקו השני חוטין אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה והלכה כסברא ראשונה. מיהו היכא דאפשר, טוב לחוש לסברת רבינו תם."

לכאורה נראה שלמסקנה, במקרה בו נשארו מהחוטים כדי עניבה מכל חוט הציצית כשרה וכדעת הרא"ש, אך אם לא נשארו הציצית פסולה. אלא, שייתכן ויש לסייג פסק זה בעקבות מחלוקת נוספת בין הראשונים, המחלוקת מהיכן צריך למדוד את השיעור 'כדי עניבה', מהקטע שחובתו מדאורייתא או מהקטע שחובתו מדרבנן:

א. דעת ראשונה, היא דעת **ר"י** (תוספות לח ע"ב ד"ה כד'), **הרא"ש** (ז, ג), **והסמ"ג** (עשין כו) **ורבינו ירוחם** (יט, ג). כיום, עושים כמה וכמה קשירות וכריכות בציצית (ונחלקו הפוסקים במספרם, מחלוקת שרלוונטית בעיקר בזמנים בהם חובה לשים תכלת (עיין בדף לפרשת תצוה שנה ג')). כמו כן בנוסף, משאירים חוטים חוץ לגדיל, אך חובה זו היא מדרבנן בלבד, ומדאורייתא די בכריכה אחת.

טוען ר"י, שכאשר הגמרא כותבת שצריך להישאר כדי עניבה מכל חוט על מנת שהציצית תהיה כשרה, כוונתה מסוף החובה מדאורייתא, דהיינו הכריכה הראשונה שבגדיל, ולא מהמשך הציצית שחובתה רק מדרבנן. נמצא שלפי שיטתם, כמעט ואין מקרה בו הציצית נפסלת לגמרי, שכן מצב בו נקרעו כל הכריכות אינו שכיח. ובלשון הסמ"ג:

"וכן מוכיח בספרי גבי שיעור הגדיל מסיים בה, במה דברים אמורים בתחילתו אבל בסופו שירי גרדומין כל שהוא משמע דבגוף הגדיל נמי מכשיר גרדומין כך קבלתי בשם רבינו יצחק."

ב. **רש"י** (מובא בתוספות) חלק וסבר, שכאשר הגמרא כותבת שצריך להישאר כדי עניבה, כוונתה לסוף החובה שמדרבנן, דהיינו שלאחר כל אורך הגדיל מדאורייתא ומדרבנן, צריך להישאר כדי עניבה. להלכה כתב **הבית יוסף**, שלמרות שדעת רוב הפוסקים כדעת ר"י - בפועל מנהג העולם כרש"י.

עם זאת, במקרה בו אין לאדם ציצית נוספת, הוא יכול לסמוך על שיטת ר"י. אמנם, בעוד שלעיל ראינו שכדאי לפסוק כרבינו תם, אך הנוהג כשיטת הרא"ש יוצא ידי חובה ואף יכול לברך על הציצית. במקרה זה כתב **המשנה ברורה**, שסומכים על שיטת ר"י רק בשעת הדחק גמורה, ולכן גם אין לברך ציצית מעין זו.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה כדי שעוד אנשים יקראו...